

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRK MİLLÎ DAVASININ MEŐRUIYETİNİ ANLAYAN VE ANLATAN BİR GENERAL; CHARLES TOWNSHEND

CHARLES TOWNSHEND, A GENERAL WHO UNDERSTOOD AND EXPLAINED THE LEGITIMACY OF TURKISH NATIONAL CASE

Yaşar ÖZÜCETİN*

Hanifi KAYA**

Öz

20. yüzyılda İngiltere'nin Akdeniz'deki menfaatlerine petrol de dâhil olmuş, bu konuda her türlü tehdidin etkisiz kınması edilmesi yönündeki kararlılık, İngiliz diplomasisinin esasını oluşturmuş, General Townshend, Birinci Dünya Savaşı'nda emrine 6. Hint Tümeni verilerek 1915 yılı başlarında Irak Cephesi'nde görevlendirilmiştir.

Halil (Kut) Paşa tarafından Kût-ül Amare'de kuşatılan General Townshend ve birlikleri, 29 Nisan 1916'da çözüm yolunu teslim olmakta bulmuşlardır. İshak Bey'in refakatiyle General Townshend, 3 Mayıs 1916'da vapurla Bağdat'a yola çıkmış, diğer generaller ise 4-5 Mayıs 1916'da bir kısım subaylarla beraber Bağdat'a sevk edilmiştir. İngiliz ve Hintli esirler daha sonra Anadolu'da çeşitli kamplara yerleştirilmiştir. General Townshend'in ve beraberindeki grubun İstanbul yolculuğu, 12 Mayıs 1916 günü başlayıp, 3 Haziran 1916'da sona ermiştir. General Townshend'in esaret hayatı Heybeliada ve Büyüka'da geçmiş, esareti boyunca kendisine her türlü kolaylık gösterilmiştir. O, esir değil adeta bir misafir olarak görülmüştür.

General Townshend, esaretini geçirdiği 29 Nisan 1916'dan 20 Ekim 1918'e kadar zaman diliminde Türkleri tanımış, Türkler arasında da kendi öz yapısına uygun intiba ve etki bırakmıştır. Türklerin memnun edici yaklaşımlarına, kendisi ve İngiliz askerlerinin esaret hayatlarının nihayetlenmesi için şükran ifadesi olarak arabuluculuk görevi üslenmiştir. General Townshend, ülkesine dönüşü sonrası İngiliz diplomasisini eleştirmiş hükümet ile ayrı düşmüş, askerlik kariyeri sona ermiştir. İngiltere Parlamentosu'na da girmiş olan General Townshend, Türklerin meşru haklarını Avrupa'da dile getiren nadir politik şahsiyetlerden biri olmuştur.

General Townshend, milletvekili sıfatıyla Anadolu'ya özel bir seyahat gerçekleştirmiş, Türklerle olan yakınlığından istifade ederek, barışa giden yolu kısmen de olsa aralamıştır. O, Türklerin mücadelesinin meşruluğunu ve Türklerin kararlılıklarını takdir etmiş, 1921 yılı ile birlikte yaşanan ve görülen muhtelif gelişmelerle birlikte İngiltere'nin Türkiye lehine yumuşamasının yolu açılmıştır.

Çalışmanın amacı, Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Türklere karşı acımasızca mücadele eden ve Türklere esir düşen General Townshend'in Türk millî davasının meşruiyetini anlaması ve anlatması, içinde bulunulan devre göz önünde bulundurularak ele alınmış, telif ve tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Stratejisi, General Townshend, Irak Cephesi, Kûtü'l-Amâre, Millî Mücadele.

Abstract

In the 20th Century Britain had interest in the Mediterranean region, especially in petrol sector. Britain pursued this interest with great concern and ignored any threat that came by with it. In early of 1915, General Townshend was tasked as head officer in Irak region.

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5011-942X>, yozucetin@ahievran.edu.tr

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4825-8276>, kayahanifi@26gmail.com

With instructions from Halil (Kut) Paşa; General Townshend and his men, accompanied by İshak Bey, travelled to Baghdad by boat in 3rd may 1916; later followed by the other Generals on 4-5th may 1916; While English soldiers and their fellow indian prisoners were placed in defferent camps across Anadolu region.

General Townshend started his Journey from İstanbul on 12th may 1916 and reached his destination on 3rd of June 1916. During his Journey he was treated as a guest and not as a prisoner.

General Townshend, while he was in captivity in a period of two and half years familiarized himself with the Turkish people and culture and got close to it; the way he was treated left him pleased and happy, and when he finally went back to Britian he was vocal about Britian diplomacy with the outside World and eventually he resigned as a General. After his retirement he became a member of parliament in his country and he made Turkey to be known both in Britian and in Europe.

Later as an mp, he travelled to Turkey as a Tourist and he made it known how he was close to Turkish culturer in his visit as he searched for a way to end Britian-Turkey hostility. In this work and summery; The aim is to Show and highlight; the life of a General who came as an enemy and returned as an ally and a friend to Turkey and Turkish people.

Keywords: British Strategy, General Townshend, İraqi Front, Kütü'l-Amara, National Struggle.

Giriş

İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında ilişki, başlangıçta birbirilerini ilgilendiren doğrudan bir durumun bulunmaması sebebiyle pek görülmemiş, daha sonra 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'in önemli bir kısmına egemen olmasıyla ticarî ilişkiler şeklinde kendini göstermiştir (Saygı, 2011, 1). İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Avrupa dengesi açısından dostluğunu elde etmek istemiştir (İnalçık, 1998, 14). İngiltere, Osmanlı ülkesine ilk sefiri 1583 yılında göndermiş (Saygı, 2011, 2) ve muhtelif yerlerde konsolosluklar açmıştır. Osmanlı Devleti tarafından İngiliz tüccarlarına ticarî ayrıcalıklar verilmiş, bu ayrıcalıklar sonrası süreçte de devam ettirilmiştir (Uyar, 2007, 9). İki ülke arasında ticarî ilişkilere paralel olarak siyasî ilişkiler de şekillenmiş, ancak 17. yüzyılın sonları ile birlikte Türk-İngiliz ilişkilerinde bir duraksama gözlenmiştir. Takip eden yüzyılın başlarında ortaya çıkan siyasî ilişkilere dayalı ticarî ilişkiler kısmen sönükleşmiş ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı Rus tehdidi karşısında tercihini Rusya lehine kullanmıştır (Uyar, 2007, 10).

Rusya, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin birbirleri nezdinde karşıtlıklar ve menfaatler doğrultusunda Osmanlı Devleti-İngiltere yaklaşması söz konusu olmuş, bu yaklaşmayı Fransa'nın Mısır'ı işgali de kuvvetlendirmiştir (Kürkçüoğlu, 1985, 18). Osmanlı Devleti, 1794'te Londra'da daimi büyükelçilik açmış (Kurat 1952, 13; Armaoğlu, 2000, 404; Uçarol, 2000, 108), siyasî ilişkilerin gölgesinde ticarî ilişkilerde de bir gelişme görülmüştür. İngiltere, 19. yüzyıl ile birlikte Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini kendi menfaatlerini elde edebilmek için diplomasisinin esası kabul etmiştir (Melek, 1983, 10; Kurmuş, 1974, 23). İngiltere ve Fransa, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkan durumdan, Rusya'nın Osmanlı Devleti yanında yer almasından ve Rus savaş gemilerinin boğazlardan serbestçe geçişlerinin kabulünden rahatsız olmuşlardır (Armaoğlu, 1997, 200; Uçarol, 2000, 172). Ancak, her şeye rağmen adı geçen bu devletler tarafından politik statüleri istikametinde Osmanlı Devleti'nin sınırlarının korunması gerektiği hususu önemli addedilmiştir. İngiltere, 1838'de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapma imkânına kavuşmuş ve bu durum Osmanlı Devleti'nin muhtelif gelir kaynaklarından mahrum kalmasının yolunu açmıştır (Kıray, 1995, 92). İngiltere ve Fransa, yeniden beliren İstanbul ve boğazlara yönelik Rus tehdidi için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması hususunda bir mutabakata varmışlar (Rasim 1987, 169), Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki niyetlerinin 1877 yılına kadar ertelendiği edildiği anlaşılmıştır. 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin bölünüp parçalanmasında önemli bir eşik olmuş, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin devamından yana olan politikasını terk ederek onun bölünmesi ve parçalanmasını esas almaya başlamış, kontrolü altında Osmanlı Devleti'nin yıkılıp toprakları üzerinde kendine bağımlı devlet ya da devletçiklerin kurulmasını arzu etmiştir. Osmanlı Devleti'nin deniz üsleri İngiltere açısından işgale açık bir hâle düşmüştür (Temel, 1998, 120-124). İngiltere, Osmanlı Devleti açısından artık en önemli tehdit olarak görülmeye başlanmış, İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında Avrupa'da güç olarak beliren ve kuvvetler dengesinde önemli bir unsur olarak ortaya çıkan Almanya'ya yaklaşmıştır. Türkleri Avrupa haricinde görmek isteyen İngiltere, Balkanlarda tercihini Balkan ülkeleri lehine kullanmış (Akşin, 2004, 65) ve Osmanlı Devleti içerisinde bulunan gayri Müslim ve gayri Türkleri isyana teşvik etmiştir (Uçarol, 2000, 453). Birinci Dünya Savaşı'na giden yol aralanmış, oluşan bloklar doğrultusunda İngiltere, 11 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne, Osmanlı Devleti de İngiltere'ye ve bağlaşıklarına savaş ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti, Çanakkale’de, Suriye’de, Filistin’de, Arabistan’da ve Irak’ta İngiltere ile karşı karşıya gelmiş, Çanakkale ve Irak’ta başarılı olmuştur.

1.İngiltere’nin Türkiye Bağlamında Stratejileri

Yukarıda da kısmen bahsedildiği gibi İngiltere tarafından 1791-1878 yılları aralığında menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü muhafazaya yönelik bir politika esas alınmış, 1878 Berlin Antlaşması’yla bu politika terk edilerek Osmanlı Devleti’nin yıkılması halinde onun toprakları üzerinde menfaatlerini gözetecek devletler tesis edilmesi siyasetine yönelinmişti. Bu bağlamda İngiltere, Kıbrıs’ı, Mısır’ı işgal etmiş (Burçak, 1946, 40), Anadolu’da Ermeni ve Kürt devleti kurulması çabası içerisinde olmuş, Hint Yolu’nun güvenliği temelinde Batı Anadolu’da Yunanları desteklemiştir.

Avrupa’nın büyük devletlerinden olan İngiltere, Fransa ve Rusya Birinci Dünya Savaşı’nın gidişatı doğrultusunda değişikliklere uğrayacak hedefleri devamlı yenilemişler, askerî bir ittifaka sahip olamamışlar, stratejiler ve hedefler tespit etmemişler, dolayısıyla aralarında uyuşmazlıklara rastlanmıştır. Bu devletlerin her biri kendisi için bir diğeri rakip görmüştür (Gülboy, 2009, 58-59). Zira İtilâf devletleri içerisinde kendisini başat gören İngiltere, Sykes-Picot Antlaşması’yla Fransa’ya bırakılmış olan Kilis’i, Antep’i Maraş’ı ve Urfa’yı Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hemen ardından işgal etmişti (Özüçetin ve diğer, 2020, 411)¹.

Başlangıçta İngiltere Hint ticaret yolunun güvenliğini, Orta Doğu politikasının odağında tutmuş sonra Süveyş Kanalı’nın açılması Akdeniz suyuollarının güvenliğini de artırmıştı. 20. yüzyılda İngiltere’nin Akdeniz’deki menfaatlerine petrol de dâhil olmuş, bu konuda her türlü tehdidin etkisiz kılınması yönündeki kararlılık, İngiliz diplomasisinin esası kabul edilmiştir (Öke, 2002, 31; Görgülü, 1993, 155).

Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordularının mukavemeti ve planların aksaması, İngiltere’yi Orta Doğu’da yerel güçlerle işbirliği kurmaya sevk etmiştir. İngiltere, bölgedeki menfaatlerinden güvende olmak için tampon yeni devletler oluşturulması politikasında Fransa ile uzlaşma arzusunda olmuştur (Öke, 2002, 31; Şahin ve diğer, 2014, 106-108). İngiltere için Osmanlı Devleti mutlaka mağlûp edilmesi gerekirdi. Zira aksi bir durum, güneş batmayan imparatorluğun sonu anlamına gelecekti.

2. General Townshend Komutasında İngilizlerin Petrol Rezervlerinin Muhafazasına Yönelik Harekâtı ve Bu Harekâtın Neticesi

İngilizler tarafından Irak Cephesi hayatî olarak görülmüş, Osmanlı Devleti’nin ve bölgenin içinde bulunduğu konjonktürde Bağdat’ın ele geçirilmesi planlanmıştır. İngilizler bu cephede başarılı olurlarsa, Almanların İran’da etki alanı daraltılacak, kendisi aleyhine Arap kabilelerin ayaklanması önlenecek, müttefikleri Ruslara yardım eli uzatılacak, Çanakkale muharebeleriyle sarsılan imajları tamir edilecek ve Müslüman Araplar nezdinde Türklerin saygınlığı zayıflayacaktı.

İngilizler tarafından 9 Kasım 1914’te Dicle ve Fırat’ın birleştiği noktada bulunan Kurna ve 22 Kasım’da Hindistan’dan getirilen birliklerle Basra ele geçirilmiş, Arap unsurların Osmanlı Devleti aleyhine kıskırtılma çabası içinde olunmuştu. 4 Aralık ve 7 Aralık 1914 günü yapılan muharebelerde Türkler geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlar, 38. Tümen Komutanı Albay Suphi Bey ile birlikte subay ve erlerden İngilizlere esir düşenler olmuştu. Basra’nın geri alınabilmesi için fedakârlıkları ile bilinen Süleyman Askeri Bey, Bağdat Valisi ve Irak ve Havalisi Umum Kumandanı unvanıyla belirli bir kuvvetle bölgeye gönderilmiş, ancak başarı elde edilememişti. Daha sonra General Townshend²’in emrine 6. Hint Tümeni

¹ Fransa, Türkiye’nin Güney-Doğu topraklarını ele geçirmiş, ancak sert bir Türk direnişi ile karşılaşmış, Kilikya’daki ümitlerinden ve emellerinden vazgeçmek gerektiğini anlamışlardı; Suriye’de Fransız karşıtı Arapların Türk direnişini örnek alıp, Fransızlara karşı olan mücadeleleri neticesi Kilikya bölgesine yeterince asker gönderemeyecek olmaları Fransızları tedirgin etmişti; Taarruz öncesinde Ankara İtilâfnamesi ile birlikte karşılıklı yarı temsilciler kabul edilmiş bu bağlamda Fransızlar yarı resmî temsilci olarak Albay Mougin’i Ankara’ya göndermişti. Albay Mougin, Ankara’ya gelmesinin sebeplerini; Fransa’nın Türkiye’nin talepleri doğrultusunda bir barışa taraftar olması, Ankara İtilâfnamesi’nin hayata geçirilmesi ile ilgili meseleler şeklinde belirtmişti. Albay Mougin, Fransa’ya olan güveni artırmak arzusunda idi. Türk ordusunun askerî hazırlıkları çerçevesinde askerî malzeme satın alma faaliyetleri sürmüştü, Büyük Taarruz’dan iki hafta önce belirli bir askerî malzeme Beyrut’tan Mersin’e ulaşmıştı. Daha sonra yine Albay Mougin aracılığıyla Fransız askerî makamları nezdinde teşebbüslerde bulunulmuş, Temmuz 1922’de bu malzemeler Türk ordusuna teslim edilmişti (Baykal, 1991, 1-53). Gerçi iki ülke arasındaki bu mesele, 15 Eylül 1919’da aralarında imzaladıkları Suriye Antlaşması ile çözümlenmiş, Musul’a karşılık Kasım 1919 başlarında İngilizler tarafından işgal edilen bölgeler Fransızlara terk edilmişti.

² General Townshend, 21 Şubat 1861’de İngiltere’de Southwark’ta doğdu. Sandhurst Kraliyet Askerî Akademisi’nden mezun oldu. 1881’de İngiltere Kraliyet Deniz Kuvvetleri’ne katıldı. Khartoum’da General Gordon harekâtına dâhil oldu. 1886’da Hindistan’a gönderildi. Hunza’nın askerî valiliği görevine getirildi. 1895’te yüzbaşı oldu. 1896’da Kitchener’in ordusu ile Mısır’a döndü. 1900’de Kraliyet Tüfekli Piyadeleri’ne (Londra Alay) katıldı ve Güney Afrika’ya gitti. 1905’te Fransa’da askerî ataşelik görevi üstlendi. 1907’de Hindistan’da geniş yetkili bir görevde atandı ve albaylığa terfi etti. 1908’de tümgeneral olarak Hindistan’da Orange River Kolonisi’ne komuta etti. Bir süre sonra korgenerallik rütbesine yükseltildi. İngiltere’de bölge komutanlığı yaptı. 1913’te yeniden Hindistan’a döndü. II. Rawal Pindi Tümeni’ne komuta etti. Daha sonra Irak’taki VI. Hint Tümeni’nin komutası verildi. 29 Nisan 1916’da askerleriyle birlikte Türklere teslim oldu. General Townshend İstanbul’a, askerleri ise Anadolu’nun muhtelif yerlerinde bulunan esir kamplarına

verilerek 1915 yılı başlarında Irak'a gönderilmiş, kendisinden Dicle ve Fırat nehirleri istikametinde ilerlemesi istenmişti. İngilizler tarafından 3 Haziran 1915'te Amara, 29 Eylül'de de Kut ele geçirilmiş, İngiliz Hükûmeti'nin talebi doğrultusunda General Townshend'a Bağdat hedef gösterilmişti. General Townshend, birlikleriyle 1 Kasım 1915'te Kut'tan ayrılıp 20 Kasım'da Selmanpak'a gelmiş, Selmanpak'ta Osmanlı ordusu tarafından alt edilmişti. General Townshend, Kut'un gerisinde bulunan Aziziye'de eğlenmek zorunda kalmış, 3 Aralık 1915'te Kût-ül Amâre' de saldırıya karşı koymak için hazırlık yapmıştı. General Townshend ve birliklerinin 7 Aralık 1915'te Türkler tarafından çevresi sarılmaya başlanmış ve kendisine takviye için söylenen birlikler gelmemiş, yapılan birkaç saldırı geri püskürtülmüş, ancak daha sonra General Townshend'ın birliklerini Irak ve İran Türk ve Alman Kuvvetlerinin Komutanı Mareşal Von Der Goltz tarafından yönetilen Türk kuvvetleri önüne katıp sürmüştür. Nurettin Paşa'nın yerine getirilen Halil (Kut) Paşa tarafından kuşatılan İngiliz birlikleri, 29 Nisan 1916'da çözüm yolunu teslim olmakta bulmuşlardı (Bayur, 1983, 104; Belge ve diğer, 2019, 438-442)³.

General Townshend'a oldukça ince ve görgülü davranılmış, kılıcı alınmamış ve askerlik onuru küçültülmemiştir. Ordusunun ve milletin şerefine korunduğu, kendisinin savaş esiri değil, padişahın ve Türk milletinin misafiri olduğu ifade edilmişti.

Esirlerin 10'u Subay 1085'i iade edilmiş ve bunun karşılığında Türk askeri esirlikten kurtarılmıştır. Esir alınan İngiliz askerleri sağlık kontrolünden geçirilmişler, 16. ve 17. tugaylar ilk kafile olarak 30 Nisan 1916 günü Bağdat'a nakledilmişti. İshak Bey'in refakatiyle General Townshend, 3 Mayıs 1916'da vapurla Bağdat'a yola çıkmış, diğer generaller ise 4-5 Mayıs 1916'da bir kısım subaylarla beraber vapurla Bağdat'a sevk edilmişti. İngiliz ve Hintli esirler daha sonra Anadolu'da çeşitli kamplara yerleştirilmiştir (Saygı, 2011, 27)⁴.

General Townshend'ın ve beraberindeki grubun İstanbul yolculuğu, 12 Mayıs 1916 günü Osmanlı Subayı Albay İshak Bey eşliğinde Bağdat'tan başlamış, Musul, Re's-ul Ayn, Halep, Tarsus, Pozantı, Konya ve Afyonkarahisar üzerinden 3 Haziran 1916'da sona ermiştir (Polat, 2015, 142). General Townshend, Haydar Paşa Gar'ında 1. Ordu Komutanı Mehmet Esat Paşa ve muhtelif askerî yetkililer tarafından karşılanmıştı. Marmara Denizi'nde Prens adalarına götürülmüş, daha sonra tahsis edilen köşkün bulunduğu Heybeliada'ya getirilmiştir. General Townshend, 19 Ekim 1916 tarihinden itibaren Büyükkada'ya geçmiş İngiliz Konsolosun yazlık köşkünde yaşamaya başlamıştır. General Townshend, kaleme aldığı bir mektup aracılığıyla ülkesinden askerlik kariyerinin muhafazası için belirli taleplerde bulunmuş, ancak kendisine verilen cevaplarda içinde bulunulan devrenin kendisinin kurtarılması için müsait olmadığı belirtilmiştir. General Townshend'a savaşa yönelik gelişmeler de aktarılmış Mart 1917'de Kût-ül Amâre'nin ve Bağdat'ın İngilizler tarafından ele geçirildiği ve 18 Mart'ta Rusya'da çıkan ihtilal bilgileri iletilmiştir. O, 6 Nisan 1917'de Amerika'nın Almanya'ya savaş başlattığını öğrenmiştir. General Townshend, 11 Ağustos 1917'de İstanbul'da Enver Paşa ile bir görüşme de gerçekleştirmişti. General Townshend, 28 Eylül 1918 günü İngilizlerin Şam'ı ele geçirdiklerini duymuş, 3 Ekim 1918'de kendisini yemeğe davet eden Mısırlı İzzet Paşa'nın davetine icabet etmiş ona, Mısırlı İzzet Paşa, İngiltere ile barış görüşmelerini başlatmak için hükûmet üyeleriyle kendisinin İngiliz yetkililere gönderilmesini konuştuklarını söylemişti (Akandere ve diğer 2002, 4-5)⁵.

Osmanlı Devleti açısından menfi gelişmelerin yaşandığı bir devrede İngiliz General Milne'in ordusuyla İstanbul üzerine yürümeye hazırlandığı bilgisi, devletin ileri gelenlerini endişeye sevk etmiş, yeni kurulan İzzet Paşa Kabinesi İtilaf devletleriyle barışın sağlanabilmesi için arayışa girmiştir (Baytok, 1970, 7).

---

gönderildiler. I. Dünya Savaşı'nın sona ereceği birkaç gün öncesine kadar İstanbul yakınlarında Heybeliada ve Büyükkada'da kaldı. Türkler için elverişli ateşkes şartlarını sağlayacak arabuluculuk yapması için serbest bırakıldı. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imza edilmesinde İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında aracı oldu. İngiltere'ye döndükten sonra "Kut Kahramanı" şeklinde iltifata mazhar oldu. Mezopotamya'daki hizmetleri için devlet nişanıyla ödüllendirildi. 1920 yılında askerlik görevinden ayrılacak emekli oldu. Aynı yıl Wrekin Bölgesi'nde Alan Palmer' den boşalan milletvekilliğine aday olup, bağımsız milletvekili seçildi. 1922 yılına kadar milletvekilliği görevini yerine getirdi. Ülkesinin dış politikasını eleştirmesi ve Türler lehine görüşleri sebebiyle İngiltere Hükûmeti ile yolları ayrıldı. İngiltere Hükûmeti'ne rağmen Temmuz 1922'de Suriye üzerinden Konya'ya geldi ve Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Ülkesine döndükten sonra İngiltere'de Rayham'da evinde durgun olarak zamanını geçirdi. 18 Mayıs 1924'te öldü (Cumhuriyet 20.05.1924; Akşam 20.05.1924; Ünalp, 2016, 196; Saygı, 2011, 24-28).

³ Osmanlı Devleti'nin Kut-ül Amara başarısı sonrası da cepheye İngiliz Sefer Kuvveti faaliyetleri sona ermemiştir. İngilizler, 11 Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirecekler, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması dahi İngilizlerin ilerlemesini durduramayacak ve 8 Kasım 1918'de Musul'a, 9 Kasım'da İskenderun'a gireceklerdir.

⁴ Kût-ül Amâre de esir edilenlerin yerleştirilmeleriyle ilgili alınan kararlar şu şekilde olmuştur; General Townshend ve beraberindekiler İstanbul'a; Diğer generaller ve yine beraberindekiler Bursa'ya; İngiliz subaylar Ankara ve Kastamonu'ya; İngiliz erleri Sivas'a; Hintli Müslüman subaylar Konya'ya; Hintli Müslüman erler Bursa'ya; diğer Hintliler; Resulayn-Diyarbakır hattına (Dumlupınar, 2016, 450).

⁵ 7 Ekim 1918'te Enver Paşa, Talat Paşa ve diğer hükûmet üyeleri istifaya emiş, 8 Ekim'de yeni kabineyi kurma görevi Londra Eski Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya verilmiş, ancak Tevfik Paşa kabineyi kuramamıştır. Ahmet İzzet Paşa, 14 Ekim 1918'de harbiye nazırlığına başkumandan vekilliğine ve sadrazamlığa atanmış ve güvenoyu alarak yeni kabineyi kurmuştu.

General Townshend da bu durumu ülkesine dönebilmek için bir fırsat olarak görmüş, Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği mektupta kendisiyle görüşmek istediğini beyan etmiş, bir şekilde İngiltere ile müzakerelerin yapılacak olması halinde Osmanlı Hükûmeti'ne yardımcı olabileceğini dile getirmiştir (Orbay, 2003, 93). Sadrazam İzzet Paşa'ya iletilen General Townshend'in arabuluculuk talebi ve sunulacak olan şartlar vekiller heyetinde toplantıda tespit edilmiştir. Yazışmalar neticesi 17 Ekim 1918 günü General Townshend, hazırladığı şartlarla yaver subayı ile birlikte hükûmete gitmiştir. Görüşmede Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından amaçlarının Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan kurtarmak olduğu ve İngiltere'ye saygı duydukları, savaşa girilmesinin Enver Paşa'nın ağır bir eylemi olduğu ve onur kırıcı şartları kabul etmeyip sonuna kadar savaşıcakları söylenmişti (Ayışığı, 1997, 171). General Townshend da, İngiltere için Suriye ve Irak'ın Osmanlı idaresi altında bir konfederasyon şeklinde özerkliğe sahip olarak kalmasını ve boğazların açılmasının yeterli olacağını dile getirmişti. İzzet Paşa, General Townshend'a güven duyduğunu ifade etmiş ve arzu ettiği zaman yola çıkabileceğini söylemişti. 17 Ekim 1918 akşamı Rauf Bey General Townshend'ın kaldığı eve gelmiş, tespit edilmiş olan ve kabul edilebilecek; İngiltere ile iyi ilişkiler içerisinde olunması ve İngiltere'nin koruyuculuğu, İngiltere'nin askerî harekâtını durdurması, işgale uğrayan yerlerde padişahın egemenlik haklarının saklı kalmak üzere ayrıcalık tanınması, iktisadî ve siyasî bağımsızlığının sağlanması ve ihtiyaç halinde Osmanlı Devleti'ne yardım edilmesi şeklinde ateşkes şartlarını kendisine iletmisti. General Townshend'ın İzmir yoluyla gitmesi kararlaştırılmıştı. General Townshend, 20 Ekim 1918 akşamı Midilli Limanı'na ulaşmış, Mondros Limanı'ndan 20 Ekim 1918'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na Osmanlı Devleti'nin taleplerini bildirmiş, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin talebini uygun görerek 22 Ekim 1918'de İngiltere Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe'un anlaşma için yetkili kılındığını belirtmiştir.

General Townshend, 31 Ekim 1918 akşamı Limni Adası'nın Mondros Limanı'ndan ayrılmış, 3 Kasım'da Roma'ya, 5 Kasım'da Paris'e, 9 Kasım 1918'de de ülkesinin Victoria İstasyonu'na ulaşmış, 16 Kasım 1918 günü de kendisine İngiltere Kralı 6. George tarafından "Şövalye" unvanı verilmişti.

3. İngiltere Tarafından Türkiye'ye İlişkin İzlenmesi Gereken Diplomaside General Townshend'in Tenkidi ve Tavsiyeleri

General Townshend, esaret hayatını sürdürdüğü Büyükkada'da görüştüğü Rauf Bey'e, İngiltere ile Türklerin birbirlerine karşı olan düşmanca duygu ve düşüncelerine canı sıkıldığını, savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin kendilerine gösterdikleri ilgiye kıymet vermediklerini, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin de Rusya'nın karşıtı olduğu kümeye dâhil olduğunu dile getirmişti. General Townshend, İngiltere'nin Türklerle olan münasebetlerinin müspet olması halinde ölümlerin sayıca eksileceğini, savaşın daha kısa bir sürede nihayete ereceğini belirtmişti.

İngiltere, Mondros'ta İtilâf devletlerini yalnızca kendileri temsil etmişlerdi. Türk tarafı, General Townshend ile aralarında geçen konuşmada Mondros Ateşkes Antlaşması şartlarının ağır olduğunu, İngilizleri imzalarına ve sözlerine sadık insanlar olarak kabul ettiklerini ve antlaşmayı uygulamaya gayret edeceklerinin belirtmişlerdi. Bu antlaşmanın kabul edilmesinin gerekçesi; Türk delegesinin General Townshend'a İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin durumunu anlamış olduklarından Türklerin millî haysiyetlerinin kırılmamasına yönelik vaat edilen sözler olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, Yunanların kendi aleyhlerinde bir takım faaliyetlere girişmelerinden endişe ettiklerini de belirtilmişti. General Townshend ise antlaşmanın uygulanmasında samimi olunacağını ve güvenilmesi gerektiğini söylemiş, ülkesine dönüşü ile birlikte İngiltere ile Türkiye arasında yanlış anlaşılmaların giderilmesi için uğraşacağı sözünü vermişti. Türk delegesi, General Townshend'a bir uzlaşma zemini hazırladığı için Osmanlı Devleti'nin kendisine her zaman minnet duyacağını ifade etmiştir.

Netice itibarıyla Birinci Dünya Savaşı daha teklifi, General Townshend, aracılığı ile İngiltere tarafından yapılan ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermişti. Artık fiilen yıkılmış ve toprakları işgal edilmiş olan Osmanlı Devleti, hukukî olarak da parçalanacak, siyasî, ekonomik, malî ve askerî alanlarda ağır yükümlülükler altına sokulacaktı⁶.

⁶ İngilizler, Musul ve Halep'i işgal etmek, İstanbul'da kendi durumlarını güçlendirmek için ateşkes Antlaşması'nın imzasını iki hafta geciktirmişlerdi. Ateşkes Antlaşması, diğer mağlûp Hıristiyan devletlere nazaran ağır hükümler taşımaktaydı (Erim, 1953, 519-524). Bu hükümlere göre; Türk ordusu terhis edilecek, boğazlar açılacak ve savunma tabyalarıyla donanma, İtilâf devletlerine teslim edilecekti. Toros tünelleri ve bazı önemli telefon, telgraf ve demiryolları, İtilâf devletlerine bırakılacak işgal kuvvetlerinin masrafları da Osmanlı Devleti tarafından karşılanacaktı. Ateşkes Antlaşması'nın iki ağır hükmü ile İtilâf devletleri, herhangi bir kargaşalık ve güvenliklerinin tehdidi durumunda "Vilâyet-ı Selâse" olarak bilinen Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Sivas, Bitlis ve Van'ı kısmen veya tamamen işgal etme hakkına sahip olacaklardı. Bu vilâyetler, Ermenilerin bağımsız bir devlet kurmak istedikleri bölgeyi içine alıyordu. Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları 1914'deki durumuna sokuluyor, Osmanlı ordusunun 1918 Şubat-Haziran döneminde Kafkaslarda elde ettiği toprakları boşaltma hükmü getiriliyordu.

Azerilerin yardım isteği üzerine III. Kafkas Ordusu, Batum, Ardahan ve Kars'ı ele geçirmiş, 1918 Haziran'ında Ermeni Gürcü ve Azerî delegeleri ile Batum Antlaşması imzalanmıştı. Daha önce Rusya ile 3 Mart 1918 tarihinde, Brest-Litovs Antlaşması'na uygun

General Townshend, 1920 yılında askerlik görevinden ayrılıp, Wrekin Bölgesi'nden bağımsız milletvekili seçildikten sonra ermişti. 1922 yılına kadar milletvekilliği görevini yerine getirecekti. General Townshend milletvekili seçildikten sonra yaptığı konuşmada mecliste bağımsız olarak çalışacağını, hükümetin herhangi yanlış bir politikası durumunda çekinmeksizin tenkit edeceğini belirtmişti (Cebesoy, 1957, 43; Jaeschke, 1971, 255).

General Townshend tarafından İngiltere Parlamentosu'nda yapılan konuşmada, hükümetin dış politikada Türkiye'ye yönelik tutumunu tenkit etmiş, Türkiye ile Yunanistan savaşının bir an evvel sona ermesi gerektiği üzerinde durmuştur. Aksi bir durumun Türkiye'nin Rusya'ya yakınlaşmasının muhtemel olacağı, dolayısıyla Hindistan ve Mezopotamya'nın etkileneceği ve İngiltere'nin aleyhine olacağı dile getirilmiştir (Aydın Tarihi, 1929, 4775).

Türklerle uzlaşının sağlanması durumunda İngiltere'nin de malî açıdan da rahatlayacağı, Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Türklere acımasız davranıldığı, Yunanistan'ın Anadolu'yu işgale teşvikinin, İstanbul'un işgal edilmesinin siyasî ve askerî açıdan bir hata olduğu bu ve benzeri gelişmelerin Türklerin mukavemetini artırdığı, Türk direnişinin Mustafa Kemal Paşa'yı ülkesi ve milleti için fedakâr bir lider olarak çıkardığı, İngiltere'nin Mustafa Kemal Paşa'yı bir âsi olarak tanıdığı ve hükümetlerinin mevcut durumu kavrayamadıklarını belirtmiştir. General Townshend ve bir arkadaşının İngiltere'nin Yakın Doğu politikasını yeniden düşünmesine ilişkin verdiği soru önergesine aldığı cevap İngiltere'nin politikasını değiştirmek mecburiyetinde olmadığı şeklinde olmuştur.

General Townshend, parlamentoda bir başka konuşmasında İngiltere'nin hariçte dostlarını destekler bir politika izlemesinin önemine dikkat çekmiş, gülünç Sevri Antlaşması'nın geçersiz sayılması gerektiği üzerinde durarak acil bir değişiklik ihtiyacına vurgu yapmıştır. General Townshend, parlamentoda Avam Kamarası'nda Türkiye'ye seyahat için İngiliz Hükümeti'nden pasaport talebi reddedilmiş (Hâkimiyet-i Milliye 7 Mayıs 1338 (1922) ve kendisi özel girişimde bulunmayı düşünmüştür. İngiltere Parlamentosu'nda 30 Mayıs 1922'de "Şark Meselesi" ele alınmış, General Townshend, 30 Mayıs 1922'de İngiltere Parlamentosu Avam Kamarası'nda; Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası İngiltere'nin Türklere katı davrandığını, Türklerin savaş harici tutulmalarının İngiltere için istifade edilecek bir durum olduğunu, İngiliz Hükümeti bunun farkında olmasına rağmen itiraf etmediğini, İngiliz yetkililerin Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan görüşmeleri gerektiği üzerinde durmuştur.

General Townshend, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için 12 Temmuz'da Marsilya'dan Beyrut, Hatay ve Halep üzerinden 17 Temmuz günü İskenderun'a oradan da trenle Adana'ya gelmiş, Adana'da resmî olarak ileri gelenler tarafından karşılanmıştı. General Townshend'in Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talebinin 24 Temmuz 1922 günü Konya'da uygun olacağı beyan edilmişti. General Townshend ve Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşen görüşmede General Townshend Mustafa Kemal Paşa'nın Avrupa siyasasına hâkim ve onu Anadolu'da başlatılmış olan mücadelenin kahramanı olarak nitelemişti. General Townshend, daha sonra Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nde belli başlı yetkililer ile de görüşmüş, içinde bulunulan zamanın artık 1918 yılının şartlarından farklı olup, barışın ve antlaşmanın kuvvet yolu ile elde edildiğini söylemişti. General Townshend, 30 Temmuz 1922'de Ankara'dan ayrılırken Türkiye'yi kuvvetli, aktif ve üstünlük elde etmiş bir millet olarak bulduğunu ve Ankara seyahatinin barışın sağlanmasına hizmet edeceği umudunu dile getirmiştir (Vakit 28 Temmuz 1338 (1922); Akandere ve diğer, 2002,25; Önder, 1989, 22).

Muhtelif Türk yetkililerde General Townshend'in Ankara seyahatinin Yunanlılar içinde buldukları zor durumdan kurtarmak için gerçekleşmiş olabileceği endişesi söz konusu olmuş (Karabekir, 1990, 327), ancak gene de General Townshend'in Ankara seyahati Millî Mücadele açısından önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir.

---

olarak 1878' de Rus işgaline uğrayan Batum, Kars ve Ardahan, yapılan bir plebisitle anavatana yeniden bağlanmıştı. Ateşkes hükümleri gereğince Bakû'de bulunan Kafkas İslâm Ordusu ve Suriye'de bulunan Yıldırım Orduları Grubu lağvedilmişse de bu birliklerde bulunan bir kısım silahlar teslim edilmemişti. Aralarında Yunan gemilerinin de bulunduğu İtilâf filosu, İstanbul'a gelerek şehre hâkim olmuş, limanların kontrolü İngiliz, Fransız ve İtalyanların eline geçmişti. Fransızlar, Adana Mersin ve Tarsus'u, İtalyanlar da Antalya, Marmaris ve Burdur'u işgal etmişler ve Konya'ya doğru ilerlemek arzusunda olmuşlardı. Kargaşalıkları bahane eden İngilizler, 200 kişilik bir müfrezeyi Samsun'a çıkarmışlar, ayrıca Urfa'yı da işgal etmişlerse de burayı daha sonra Fransızlara bırakmışlardı.

Samsun ve civarındaki kargaşalıkların sebebi, bu bölgeyi ve Trabzon'u kapsayacak şekilde Pontus devletini kurmak isteyen Rum çetelerinin giriştiği hareketler olmaktadır. Zira Trabzon Metropoliti Hrisantus, Pontus devletinin kurulmasını öngören bir muhtırayı Paris Barış Kongresi'ne sunmuştu. İşgal kuvvetleri, İstanbul'da Türklerin asırlardan beri Hıristiyanlara zulümler yaptıklarını iddia ederek, Rum ve Ermenilere yüksek mevki ve memuriyetler verip onları âdetâ İstanbul'un efendisi durumuna getirmek istemişlerdi. İtilâf devletleri yurdun birçok yerini işgal edip her türlü Ermeni taleplerini kabul etmektен çekinmemişlerdi (Bayur, 1995, 60; İnan, 1962, 159; Özüçetin, 2015, 16-19).

General Townshend, bu seyahat ile amacının barışın tesisi için ortak bir zeminde çalışmak olduğunu ifade etmiş, Ankara'ya seyahati ile Türklerde İngilizlere yönelik iyi niyete olan inancı aralamış⁷ ve Mustafa Kemal Paşa'nın müstesna bir insan büyük bir kumandan, teşkilatçı ve vatansever olduğunu belirtmiştir.

4. General Townshend'in Türklere Yönelik Müspet Düşünce ve Yaklaşımları

General Townshend'in masrafları Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanmış, İngiltere'den gelen ve İngiltere'ye gönderilen mektupların yerlerine ulaştırılmalarında oldukça özenli olunmuştur. General Townshend'a esaret hayatı sırasında her türlü kolaylık gösterilmiştir. O, esir değil adeta bir misafir olarak görülmüş, eşinin ve kızının getirilmesi girişimi neticesi sadece kızları gelebilmiştir. General Townshend, Londra basınını kısmen takip etme imkânı bulmuş, yaptığı mülakatlarda Türklerin kendine nazik davrandıklarını dile getirmiştir. General Townshend Büyüka'da'nın çevresini koruma askerleriyle birlikte gezmekte denize girmekte adanın etrafında deniz gezintisi yapmakta idi.

Anadolu'da bir mucize ile karşılaştığı, Türklerin kahraman ve centilmenliği, Türklerin savunucusu olmakla gurur duyduğu, Yunanistan'ın Anadolu'yu mutlaka boşaltması gerektiği, İngiltere'de son zamanlarda Türkiye lehine bir cereyan oluştuğu ve Türkleri davasını doğru bulan partinin güçlendiği, Yunanların Anadolu'da gerçekleştirdikleri mezalimin de farkında olduklarını dile getirmiştir.

Türkiye'de oldukça iyi karşılandığı, Büyük Taarruz başarısının Türk subaylarının bilgisinden ve Türk askerinin manevî kudretinin fazla olmasından kaynakladığı, Ankara'da kabiliyetli, bilgili ve milletin iradesini bir noktada birleştiren vatanperverler önderliğinde silahlanmış bir millet gördüğü, Türklerin ruhsal direnme güçlerinin yüksek olduğu, kutsal saydıkları topraklarını savunmak için son ferdine kadar çarpışmaya hazır bir ordu bulunduğunu belirtmişti. Türk milletinin Afrika sömürgeci sanılmaması gerektiği, Avrupa devletlerinin bu hatalı algılarının bedelini pahalı ödeyeceklerini belirtmiştir.

Sevr Antlaşması'nın her paragrafının Türkiye'ye bir hakaret olduğu, Fransızların bu antlaşmayı kabul etmedikleri, İtalyanların göz ardı ettikleri halde, İngiliz Hükümeti'nin tutumunun anlaşılmasının zor olduğunu, İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunun seçkin niteliği hakkında bir malûmata sahip olmadıkları, Türklerin ne kadar kararlı olduklarını ispat ettikleri, Türk hükümetinin ülkelerini iyi idare ettiği, boğazların Süveyş Kanalı haline getirilme düşüncesinin yanlış olduğu, savaştan önceki sınırlar saklı kalmak kaydıyla ülkedeki işgal sona erdirilse barışın yapılabileceği, böyle bir durumda İngiltere'nin Mezopotamya, Mısır, Filistin ve Hindistan'da barış bekleyebileceğini belirtmiştir.

Türklerin barışı arzu ettiklerini, haklarının peşinde koştuklarını, sözlerine sadık olduklarını ve çetin şartlar altında yeniden teşkilatlanıp toparlanmayı başardıkları dolayısıyla bağımsızlığı hak ettiklerini dile getirmiştir. General Townshend'in Türkler ile İngilizler arasında Lozan Konferansı'nda da aracı olmaya ilişkin talebi, Türklere olan sempatisi ve İngiltere aleyhine çalıştığına yönelik itham sebebiyle neticesiz kalmıştır (Sorgun, 1997, 261-266).

General Townshend, esaret hayatı olan 29 Nisan 1901'dan 20 Ekim 1918'e kadar geçen zaman diliminde Türkleri tanımış, Türkler arasında da kendi öz yapısına uygun intiba ve etki bırakmıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerle karşı karşıya geldiği cephelerden birisi Irak Cephesi olmuştur. Bu cephe, İngilizlerin önem verdiği bir cephedir. Bölgeye verdikleri önem münasebetiyle İngilizler, Osmanlı Devleti savaşa henüz dâhil olmadan Basra Körfezi'ne asker çıkarmışlar ele geçirdikleri yerler olmuştur. Bağdat'ı ele geçirerek Çanakkale Cephesi'nde sarsılan itibarlarını tamir etmek, Almanların harekât alanlarını daraltmak istemişlerdir. 22 Kasım 1915' te Selmanpak Savaşı'nda İngilizler ağır kayıplar vermişler, Kût-ül Amâre' de savunmaya çekilmişlerdir. İngiliz birlikleri kuşatılmış, dört ay boyunca kuşatma altında bulunan birliklerini kurtarmaya çalışmışlar, ancak başarısız olup, General Townshend ve 6. Tümen 29 Nisan 1916'da Halil Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerine teslim olmuştur. Bu

⁷Millî Mücadele'de 1921 yılı ile birlikte yaşanan ve görülen muhtelif gelişmeler, İngiltere'nin Türkiye lehine yumuşamasının yolunu açmış olup, bu gelişmeler; İngiltere tarafından takip edilen mevcut politikanın muhafazakâr, muhtelif asker ve diplomatlar tarafından yoğun bir tarzda eleştirilmesi ve Türkiye'yi Bolşeviklere yaklaştıracığı endişesinin ortaya konulması. İngiltere'nin arzu ettiği Bolşevik Rusya'yı Anadolu'dan soyutlayamamış olması. İngiltere'nin İtilaf devletlerinin diğer üyeleri olan Fransa ve İtalya ile karşı karşıya gelme olasılığının bulunması. Anadolu'da başlayan millî direnişin kuvvet kazanması ve savunulacak toprakların "Misâk-ı Millî" ile sınırlandırılması. Millî Mücadele'yi yürüten kadronun İtilaf devletleri arasındaki uyumsuzluk ve anlaşmazlıklardan kendi lehlerine en iyi şekilde istifade etmeleri. Diğer İtilaf devletleri gibi İngiltere'nin de Orta Doğu menfaatlerinin, ancak Türkiye'nin dostluğuna dayalı gerçekleşebileceğini görmeleri. Netice itibarıyla İngiltere'nin, Anadolu'nun işgaline ve içteki ayrılıkçı unsurlara olan destekleri ve İstanbul Hükümeti'ne olan ilgileri etkisini yitirmekte idi (Budak, 2002, 159; Kürkçüoğlu, 1978, 73; Sele, 1968, 434; Temel, 1998, 133; Özgüldür, 1995, 50-55; Altuğ, 1970, 20; Öztop, 2010, 63-64).

başarı çok zor şartlarda elde edilmiş, Türkler bu savaşlarda dürüst ve namuslu savaşçı olarak İngilizlerin gözünde yer etmişlerdir. Kût-ül Amâre kuşatması İngilizler açısından uzun ve zararlı itibarlarını sarsıcı bir savunma ve General Townshend'in askerlik kariyerinin sona erdiği de bir cephe olmuştur. Ancak, sonrası süreçte İngilizlerin Bağdat'a girmeleri ve Musul'u işgal etmeleri engellenememiştir. General Townshend'a misafir gibi davranılmış, kendisine geniş imkânlar sunulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar esaret hayatı İstanbul Heybeliada ve Büyükkada'da geçmiş, Türkleri yakından tanımıştır. Basını takip etme imkânı bulmuş, bürokratlardan önemli isimlerle görüşüp konuşmuştur. Türklerin memnun edici yaklaşımlarına şükran ifadesi olduğu gibi kendisi ve İngiliz askerlerinin esaret hayatlarının sona ermesi için de arabuluculuk görevi üslenmiştir.

Ülkesine dönüşü sonrası İngiliz dış politikasını eleştirmiş hükümet ile ayrı düşmüş, bu durum askerlik kariyerinin sona ermesinde etkili olmuştur. İngiltere Parlamentosu'na girmiş, Türklerin meşru haklarını Avrupa'da dile getiren az sayıdaki politik şahsiyetlerden biri olmuştur. O, Türkleri iyi tanıdığı inancıyla Türklerle yönelik soykırım iddialarına itibar etmemiş, İngilizlerle Türklerin ortak bir politika ile yeniden dost olabilecekleri inancını belirtmiş, İngiltere'nin Yunanistan'a destek olmaması gerektiğini, Türkiye'nin işgalinin neticesiz kalacağını belirtmiş ve Hindistan yolunun Türklerin dostluğunun elde edilmesiyle daha emin hâle geçeceği üzerinde durmuştur. Türkiye'ye resmî bir görev ile yollanmasını umut etmiş, ancak bu talep reddedilmiştir.

General Townshend, milletvekili sıfatıyla Anadolu'ya özel bir seyahat gerçekleştirmiş, seyahati ile Türklerle olan yakınlığından istifade ederek, Türkler, İngilizler ve insanlık için de barışa giden yolu aralamak istemiştir. General Townshend, Türklerin mücadelesinin meşruluğunu görmüş ve hayranlıkla izlemiştir.

General Townshend'in bu özel seyahati, BMM'nde bir kesim tarafından şüphe ile karşılanırken onun, İngiltere Parlamentosu ve Avam Kamarası üyesi olması, askerlik geçmişi, Milli Mücadele'nin devam ettiği bir devrede gerçekleşmesi Türk davasının tanınması, meşruiyetinin gösterilmesi ve direnç kazanılması açısından oldukça önemli olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akandere, Osman-Güven, Cemal (2002). İngiliz Generali Townshend'in Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme. *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, S. 9, s.1-38.
- Akşin, Sina (2004). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Altuğ, Yılmaz (1970). Onaylanmayan Antlaşmalar-Sevr, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/ Bugün/ Yarın*, S.32.
- Armaoğlu, Fahir (1997). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Armaoğlu, Fahir (2000). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aydın Tarihi* Yıl:1929.
- Ayışığı, Metin (1997). *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*. Ankara: TTK Basımevi.
- Baykal, Hülya (1991). Kurtuluş Savaşında Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.7, s.1-53.
- Baytok, Taner (1970). *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Bayur, Yusuf Hikmet (1995). *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*. Ankara: TTK Basımevi.
- Bayur, Yusuf Hikmet (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*. C.3, K.3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Budak, Mustafa (2002). *İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Burçak, Salim Rifki (1946). *Türk-Rus- İngiliz Münasebetleri (1791-1941) İkinci Cihan Harbinde Türkiye'nin Durumu*. İstanbul: Aydınlık Matbaası.
- Cebesoy, Ali Fuat (1957). *Siyasi Hatıralar*, I. Kısım, İstanbul:
- Dereli, Hamit (1951). *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*. Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, İstanbul: Anıl Matbaası.
- Dumlupınar, Sezai (Haz.) (2016). *Kütülamâre Hücum ve Muhasarası: Bir Osmanlı Subayının Hatıratı / Binbaşı Mehmed Emin Bey*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Erim, Nihat (1953). *Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri*. C. I, Ankara:
- Gülboy, Burak Samih (2009). Birinci Dünya Savaşı'nın Erken Döneminde İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi: Çanakkale'ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının ve Savaş Hedeflerinin Saptanması İle İlişkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, S. 9, s. 51-89.
- Belge, Hadi-Erbaş, Sibel (2019). Kûtü'l Amâre Esiri Bir İngiliz Subayın Anıları ve Anadolu'ya Dair Gözlemleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 6, s.433-477.
- Hâkimiyet-i Milliye* 7 Mayıs 1338 (1922), Sayı: 500.
- İnalçık, Halil (1998). Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün, *Doğu Batı*, S. 2, s.11-30.
- İnan, Afet (1962). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara:
- Görgülü, İsmet (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Gotthart, Jaeschke (1971). *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara: TTK Basımevi.
- Karabekir Kâzım (1990). *İstiklal Harbimizin Esasları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kıray, Emine (1995). *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocatürk, Önder (2010). *Türk-İngiliz İlişkilerinin Kopuş Sürecinde Son Aşama (1911-1914)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Kurat, Akdes Nimet (1952). *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kurmuş, Orhan (1974). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ömer (1978). *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*. Ankara:
- Kürkçüoğlu, Ömer (1985). *Türk-İngiliz İlişkileri (1583-1984 (400. Yıl Dönümü))*. Ankara: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Melek, Kemal (1983). *İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Orbay Rauf (2003). *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Öke, Mim Kemal (2002). *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*. İstanbul: Bilge Karınca Yay.
- Önder, Mehmet (1989). *Atatürk Konya'da*. Ankara:TTK Basımevi.
- Özgüldür, Yavuz (1995). 1919-1923 Dönemi Türk Dış Politikasında Görülen Gelişmeler ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *KHO Bilim Dergisi*, S. 5/1, s.50-63.
- Öztop, Fatma Anıl (2010). *Türk-İngiliz İlişkileri (1939-1945)*. Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özüçetin, Yaşar (2015). *Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal Paşa (1920-1923)*. Anakara: Berikan Yayınevi.
- Özüçetin, Yaşar-Yurt Ayşenur (2020). Claude Farrère'in 1922 Tarihli Ziyareti Bağlamında Türk Dostluğu. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, S. 80, s.407-417.
- Polat, Ü. Gülsüm (2015). Esir Kut Komutanı Townshend'in İstanbul'a Getirilişi ve İngiliz Savaş Basınına Müdahale. *Akademik Orta Doğu*, S. 9/2, s.131-145.
- Ahmet Rasim (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri*. Haz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul:
- Selek, Sabahattin (1968). *Anadolu İhtilali*. İstanbul:
- Saygı, Tarık (2011). *İngiliz Generali Townshend ve Türkler*. Doktora Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Sorgun, Taylan (1997). *Halil Paşa İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Şahin, İsmail-Şahin, Cemile-Yüce, Samet (2014). Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Irak'ta Devlet Kurma Çabaları. *Akademik Bakış*, S. 8/15, s.106-108.
- Temel, Mehmet (1998). Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ve Millî Mücadeleye Bakışı. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1/1, s.120-134.
- Uçarol, Rifat (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uyar, Elif (2007). *Türk-İngiliz Siyasal İlişkileri (1929-1936)*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Ünalp, F. Rezzan (2016). 1916 Kütü'l-Amâre Zaferi: Komutanlar ve Harekâtın Sonuçları. *Bildiriler, Kütü'i Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Uluslararası Sempozyumu 28-29 Nisan 2016 Mardin*, Yay. Haz. Orhan Neçare, Ankara, s.179-202.
- Vakit* 28 Temmuz 1338 (1922) Sayı: 1662.
- Akşam* 20.05.1924.